

ÉVGYŰRŰK*

UTASI MÁRIA

KÉT PRÓZAVERS

HALOTTAK NAPJA

Az öregasszony fagyos muskátlikezekkel meggyújtja a gyertyákat; fényük bearanyozza a fanyar illatú krizantémok virágtestét, a szirmok még nedvesek a hidegtől. Aztán kinéz az ablakon; hosszan bámul a párálló őszi ködökbe; a fény, a gyertyák lobogása lassan árnyékot ír a falra, s ami történik, vagy történni fog, oly jelentéktelen immár, alig változtat a dolgokon, hiszen a szekrényben továbbra is ott vannak a levendulaillatú ingek, nyakravalók meg az ünneplős is, lám; fehér zseb-kendők és egy aranyláncon függő kis óra, amit még Róza néni adott esküvői ajándékba. Mégis – most látni csak – a különbség óriási.

ÉVGYŰRŰK

Tűz lobog a cserépkályhában, s ha valaki vacsorátájt kinyitja domború virágokkal mintázott ajtaját, a parázs barátságosan arcába világít annak, aki pírítja a kenyeret. A szobában a tárgyak alig észrevehető neszezése hallik; képek és emlékek valami illékony, könnyű párában; vakít a hó, és az éppen hazatérő gyerekek álomnehéz tagokkal zuhannak a kerevetre, de még hallják, hallani vélik, hogy mit beszélnek a felnőttek. Arcuk tüzel a kinti hideg-

* A tíz éve elhunyt költőné hagyatékából

től. Aztán behozzák a vacsorát, legtöbbször hajában főtt krumplit tejföllel és édes hagymával. A hagymák rózsáit már kikezdte a hideg, jege-sen-lilán csillognak, mint régen holt fák évgyűrűi.

EGY LÍRIKUS NAPLÓJÁBÓL

SZIVÁRVÁNYMOSDATÓ

Az ember egy nap óhatatlanul a gyermekkor tájaira kalandozik. Megcsikordul az otthoni tölgyfa kapu nehéz rézkilincse, s egyszerre künn vagyunk a nyári zápor utáni országúton. Milyen jó mezítláb belesüppedni az esőverte, agyagos földbe. A felület még őrzi a zápor szivárványmosdató illatát, a fák is üdék. Könnyen lélegzünk, és úgy tűnik, hogy a távlatok, édig érő messzeségek beleférnek egy labdagurító délutánba. A Várhegyről lezúduló víz előnti a sáncokat, régi római pénzt, aranyat görget a mohos pincevájatba, s mi apró papírhajókat bocsátunk bizonytalan útra: íratlan üzeneteinkkel és megnevezhetetlen sóvárgásainkkal.

Mit is jelent a gyermek, a gyermekség vagy a gyermeki? Abban mindenki egyetért, hogy az élet lüktető áramlásában a folytatás és megmaradás örök szimbóluma. Qui tient l'enfance tient l'averir – akié a gyermek, azé a jövő – tartja a francia közmondás. A gyermek a szülő folytatása, de önálló személyiség is – azaz ma még csak halvány, töredékes vázlata annak, akivé majd lesz. „A gyermeket nem akkor értjük meg – olvasom egy rövidke jegyzetben –, ha gügyögünk neki, ha nyaljuk-faljuk, agyonbabusgatjuk, ez a mi kielégülésünket szolgálja. A gyermeket, a gyermeket megérteni annyi, mint tartózkodóan tisztelni benne (. . .) a kiszolgáltatottságát, kicsinységét, őszinteségét. Azt, hogy még nem tagolódott részletekre, hanem egész, hogy mentes a tudás ürügyén belé szivárgó rossz tudástól, hogy érzékeny a jóra.”

Benne még együtt él az ítélet szigorúsága és az angyalok szelídsége. Kíméletlenül és könyörtelenül ki akarja kényszeríteni a környezetétől, hogy az hazugság és megosztottság nélkül éljen. Növekedésével és a tárgyi világ megismerésével épp a jóra való készsége kerül veszélybe, mert a legszebb dolgok egyben a legtörékenyebbek is s a legvonzóbbak a pusztulásnak. A beidegzett alkalmazkodási normák és sémák, szabályok elhomályosítják a látását, egyszerre csak fájni kezd, „árnyék vetül a napjára”, nőni és szenvedni egyszerre tanul. De az álom még nem hagyja el napjait, „álom marad az álma nappal is”.

A gyermekkor tiszta költészet. Egybemosódik benne a lét osztatlan öröme: álom és valóság. A tárgyak és a dolgok megnevezhetetlen titkok őrzői, s a képzelet nyomán bármely pillanatban átlényegülhetnek. Égre nyíló szakadatlan kalandját és igazmondását mindannyian megőriztük. Vannak, akik a természet vonzásában élnek át, mások – emberszeretettől hajtva – emberek között építik újjá a gyermekvilág kulisszáit: „kicsire nőnek”, és lehajolnak. Ismét mások – s ilyenek sokan vannak – csak a szívükben őrzik a zöld párás, meleg érintésű mesékbe sikló alkotásokat.

EMBEREK ÉS FARKASOK

Nemrégiben arról olvastam, hogy az ethológia neves szakembere, az állatok viselkedését és magatartását vizsgáló Nobel-díjas tudós, Konrad Lorenz egyik körútja alkalmával megfigyelte két vérszomjas farkas életre-halálra menő viaskodását. A harc kegyetlen volt, s addig tartott, míg a gyengébb fél elmenekült. Az állatok – mondja a tudós – harc közben mindig egymás nyakát akarják átharapni, mert a fő ütőer elmetszése az áldozat biztos halálát s egyben a küzdelem győzelmi zálogát is jelenti a másik számára.

Az állati agresszivitás eme példája, ha „lefordítanánk” az emberi konfliktushelyzetek „nyelvére”, sok érdekes tapasztalattal és tanulsággal szolgálhatna. Konrad Lorenz ugyanis, visszatérve a viaskodás színhelyére, meglepő módon azt tapasztalta, hogy az iménti ádáz ellenségek nyugodtan ülnek egymás mellett, s a legyőzött torkát, mintegy életét, egész valóját a másik lába elé helyezi. A harci kedv azonnal megszűnik, ha az egyik fél megadja magát, s a tudós még nem tapasztalta, hogy az „erősebb a megadás e gesztusát visszautasította volna”. „A farkasok kibékülését látva – mondja tovább –, értettem meg a Szentírás egy sokszor félreértett részét, amely azt mondja, ha megütik arcotok egyik felét, nyújtsátok oda a másikat. Ó, nem azért, hogy azt is megüssék, hanem azért, hogy a támadó dühét leszereljék.”

Vajha az emberi társadalomban, tágabb és szűkebb környezetünkben itt és most az állatok „angyali logikája” érvényesülhetne! Ha valóban a küzdelem lelkesítene minket, mindannyiunkat, a „küzdés maga”, s nem embertársaink megalázása, a *személyiség* irigy, fondorkodó eltiprása. Eltöprenghetünk azon, mennyivel felemelőbb a farkasok szemérmetlen, vad havasi tisztasága és *igazi* harci kedve a mi „belterjes kényelmünket”

és „alacsony biztonságunkat” védelmezni hivatott erkölcsi kódexeink-nél és viselkedési normáinknál.

ÜNNEPEK ÉS HÉTKÖZNAPOK

Életünkben a hétköznap olyan, mint a fáradtsággal megedzett vas: szürke és súlya van. Itt jut kifejezésre a felelősség, a gond s a sok-sok dolgos és szorgos kéz munkája. A bognár műhelye telve van forgácsilattal, s gyalupadja fényesre kopott a tisztas használatból. A szerszámok – mérők, lécek és óriás kalamárisok – a helyet dicsérik, tisztelet és megbecsülés illet itt mindent. A diófa alatt, nehéz bőrkötényben, izmos kovács szítja a tüzet, s hátulról fejkendő asszonyok érkeznek a fejből: kezükben sajtár. Viszik – a szemükben és a szívükben – az élet melegét: az istállók barna homályát és az állatok szelíd, párálló leheletét.

Az ünnep az valami más. A lélek olyankor tetőtől talpig hamvas selymekbe öltözik, s a szív mélyén kigyulladnak az öröm gyertyái. „... hogy valaminek is örülhessünk, mindent kell helyeselnünk. Az ünnep olyan kivételes idő – olvasom egy emlékkönyvben –, amikor az egész életnek örülünk azért, mert örülünk egy szakaszának (. . .), ha szépnek érzünk valamit: örülünk egy korty víznek, meglepi szívünket egy szerető gesztus varázsa”.

Mikor van itt az ünnep ideje? Kezdet és vég, elmúlás és születés, élet és halál mind-mind alkalom az ünneplésre. Leginkább esküvőn és névadó ünnepeken: kereszttelőn érezzük át azt a megilletődött elfogultságot, amit az élet ismeretlen egyenlete rejt magában, s amit csak a gyász, az „elmúlás pompája” feledtet. A végtisztesség órája, amikor a szertartás lassúsága és a liturgia ősi szépsége, ha komor fényekkel is, de át tudja ragyogtatni életünket és vándorlásunkat az időben.

Ha nem a javaknak, de a tiszta létnek tudnánk örülni, mint tették önfeledt eleink, akkor minden pillanatban itt lehetne az öröm ideje, hisz csillagvilágok milliói és a hűvös galaktikák fényérendszerét ugyanaz a törvény: a nagy összhang hatja át, s J. Pieper szavával az „ünnep nem más, mint összhang a világgal”.

Az igazi öröm nem felemás, kincstári optimizmus, s nem is a meglévő helyeslése, hanem a lélek kiedzett, kiküzdött szerves állapota.

Borsos Miklós írja: „A szeretet, mely a nagy művek felé vezethet, nagyon szerény a kielégülésben, vagyis az örömmézésben. Elég egy dallam, néhány taktus Mozarttól, vagy egy Rembrandt-rajz, hogy határtalan és

megronthatatlan pillanatokban részesüljön a lélek, a szellem, vagyis öröm töltjön el. Hiszen az öröm nem mennyiségi fogalom. Nem kell hozzá sem pénz, sem külső társadalmi keret, csak a lélek, a szellem csiszoltsága.”

Az öröm igazi fészke tehát a szív és a lélek kulturáltsága. Egyszerű szántóvetők: a „föld sói” vagy a varsájukat naponta vízbe merítő halászok sokszor többet tudnak róla, mint a műveltség hivatásos bajnokai: művelt akadémikusok és tudósok együttesen. Bájos falusi otthonok őszi, rozsdavirágos kertjében vagy almaillatú tisztaszobájában tapintatosabban és igazabban van jelen, mint a paloták uralkodói asztalainak súlyos damasztjai között. Csak a lélek legbensőségesebb rezdüléseit őrizhetjük meg a pusztulástól és a rontástól.

Életünk hétköznapiakra és ünnepekre tagolódik: a „bárányok szelíd-sége és a mennyek rettentő harcélé” tündöklük benne. Arra figyelmeztet bennünket, hogy ha ritmikusan követi a természet rendjét, és kozmikusán belesimul az évszakok egymásba halkuló változáiba, akkor maga is a harmónia – a valóbb valóság és az öröm részévé válhat.

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

A kérdések és a válaszok elhangzanak – ez a történetük. A fülek legyenek élesek a hallásra, a szemek a látásra, hogy a valóság megismerésében mindenki kimondhassa vagy meghallhassa azt a szót vagy mondatot, amit csak neki lehet kimondania vagy meghallania.

Vannak született kérdezők. Naivitásuk és kíváncsiságuk nem ismer határt. Fölfejtik a dolgok és történések mögöttes rétegeit, a tapasztalati világ eléggé soha meg nem ismerhető szövetét; oda is behatolnak, bemelegszkednek, ahová „nem illik”, „nem tanácsos” vagy éppen botrányos. Ebből is kiviláglik, hogy övéké a nehezebb szerep. A kérdezőt nemigen szoktuk szeretni: előbb udvariasan, nyájasan, később már emelt hangon, majd durván el- vagy visszautasítjuk, mert fürkésző pillantása, feszegető magatartása terhünkre van. Valójában el szeretnénk hessegetni a „neveletlen”-t. Kérdéseivel megingatja „betáplált” értékrendszerünket, zavart kelt személyiségünkben, elhomályosítja eredeti látásunkat és önismeretünket. Ahhoz azonban, hogy magunkat és a környező világot úgy-ahogy megismerjük, kifutási pályára van szükségünk. Olyan lehetőségekre vagy lehetőségekre, amelyekben maradéktalanul megismerhetjük saját erőinket, megütközhetünk ördögeinkkel és angyalainkkal,

hogy színről színre láthassuk, mire vagyunk képesek. Amit csak úgy elképzelünk, és fenyőfadíszként magunkra aggatunk, azt az első szelíd szél elfújja mellőlünk.

„A kérdezőknek – írja Gicz György – látszólag nincsen tapasztalatuk, de nyitva tartott szemmel járnak. Nagylelkűek és engedékenyek. Hagyják hatni magukra a világot, mert jól tudják, hogy az tisztább is, szennyesebb is náluk. Őket nem zavarja semmiféle készen kapott séma, s nem használnak automatikusan ellentmondásmentes elvekből konstruált rendszereket – amik késedelem nélkül működésbe lépnek, ha valami új bukkan elő, hogy »kidobják«, mint valami komputer a választ.”

A kérdezők ott is érdeklődnek, ahol már minden megoldottnak látszik, s épp megnevezhetetlen *türelmükkel* ejtik zavarba a szilárd elvek, pártok és „megalkotott rendszerek” mögött óvatosan megbúvó válaszadókat. Míg a kérdés legtöbbször egyenes, nyílt és világos, addig a válaszok és velük a válaszadók pilátusi magatartása mindig többértelmű, és többékevésbé valamiféle homályos emelkedettségbe burkolózik. Értékekre, csálhatatlan tapasztalatokra, „magasabb szempontok”-ra hivatkozik, vagy a megmerevedett törvénybe kapaszkodik, és elsárgult akták, paragrafusok mögül apellál az igazságra. „A válaszadók száma azonban túlságosan nagy, fellépésük túl magabiztos ahhoz – fűzi tovább gondolatát az imént idézett szerző –, hogy állításaikat elhiggyük. A válasz tömegcikk lett. Mindenki kínálja a portékáját, agyondicséri, műanyag fóliába csomagolja, és féligazságoknak igazságérvényt tulajdonító, patinás címkével látja el. Ilyenekkel: egyetértés, hűség, béke, tapintat, türelem, tisztelet, elkötelezettség és egyébek. A felkínált megoldások elfogadtatása helyett csak a kételyt növelik, ami még ott is feltámad, ahol valódi és vitathatatlan értékekről van szó. A manipuláció nyomán sarjadó félelem tartózkodásra int.”

A kérdező igazi következetessége és szellemi bátorsága tehát a „kóvász” szerepéből következik: nyugalanságával, éberségével és élő lelkiismeretével leleplezi a „monopóliumba tömörült válaszadókat”. Mindéből arra következtethetünk, hogy a kérdező, ha *jól* kérdez, akaratlanul is a jövőt szolgálja, „elvitatja a szükségszerűség és az állandóság mítoszát”, megkérdőjelezi a meglévőt, s azzal, hogy esetlegessé teszi, nem a világban mindinkább eluralkodó bizonytalanságot, hanem az eljövendő bizonyosság hitelét növeli.

A PÁRBESZÉDRŐL

Az ember túlsúfolt térben és időben él. Személyiségét úgyszólván sohasem tudja „belevinni” egyetlen tettébe, hiszen cselekedetét számtalan előzmény, rejtett elvárás, következmény motiválhatja. Az úgynevezett „szituációs” etikák messzemenő következtetéseket vonnak le a körülmények hatásáról, a moralisták pedig nyílt determinizmust hirdetnek. Valójában az ember szabad, felelős személyiség: dönt és cselekszik. Mindig van választási lehetősége, jóllehet e lehetőség olykor a valóság magjára apad, és a szűkösség látszatát kelti, de mégis igaz, hogy az élet számtalan alternatívát kínál, s nem vagyunk mások foglyai, hogy egymásra kellene hárítanunk a felelősséget. Nem lehet elbújniuk a dolgok és az emberek mögé, „ha Isten lépteit halljuk közeledni”, s aki a világ dolgain fáradozik, azt sohasem determinálhatják a körülményei véglegesen.

A valóság, a világ egy napon megszólít bennünket, s nekünk felelnünk kell. „Úgy kell szólnunk hozzá, mint magunkhoz. Hiányaink fölött nem hunyva szemet, a titkot titoknak nevezve, különbségeinket vagy különbözőségeinket nem elmosva elvtelen bólogatással és simulékonysággal, hanem világosan tudtára adva értékelésünket (. . .). Meg kell, hogy tudja tőlünk: ismerjük megosztottságát, súlyos nehézségeit, melyek a mieinkkel rokonok” (Vasadi Péter: *Tűzjel*, 148. o.).

A párbeszéd, a dialógus fontosságát tehát maga a valóság teszi szükségessé. Mindinkább észre kell vennünk, hogy az élet nem egysíkú, különféle szempontok és állásfoglalások uralják. A teljes nézetazonosság emberhez méltatlan állapot, és riasztó utópia. A szellemi tespedtség édesgyermeké és a hatalmi kényszer vadhajtása. Leginkább ott burjánzik, ahol tekintélyekre, rangokra és pozíciókra hivatkozva tétlenségre és csendre intenek.

Az eltérő vélemények már pusztá meglétükkel fenyegetik egymást, s ha egy elv nincs szankcionálva, rendszerint az ellenkezőjének a hangoztatására is sor kerül, nem a bíráló, a hevenyészve „odavetett” kritizálás miatt, hanem a valóság kényszerítő hatására. A valóság gazdag, érzékeny, és nem tűr sémákat. „Ebben a világban nincs helye a csalhatatlan orákulumoknak – írja Gicz György –, s a melldőngető nagyhangúság menthetetlenül nevetségessé válik. Az elméleti rendszeralkotóknak mindig jó okuk van a félelemre.”

A jóhiszeműség eleve teret enged a különböző elvek és észrevételek szabad megnyilatkozásának. Corrado Gneo *Dialógusra nevelés* című könyvében a párbeszéd fontosságát hangsúlyozza. A párbeszéd nem

más, mint jelenlét mások életében, kapcsolat és személyes közelség másokkal. „Nem érdekből és hátsó gondolatoktól indítva, hanem egyszerűen, mert bonum diffusivum sui: az igazi jó szétárasztja magát, kinyílásra készlet.” Ha valakit tapintatosan és türelemmel végighallgatunk, még nem kell maradéktalanul elfogadnunk a nézeteit, de előítéletmentesen és gyanakvás nélkül hinnünk kell igazában és igazságkeresésének őszinteségében. Ezek alapvető kritériumok. Nélkülük a párbeszéd sohasem válhat igényes szellemi tornává, „mérkőzéssé”, ha úgy tetszik, hanem megreked az önigazolás lapos és monomániás ismétléseinél, belefeledkezik és bele is fullad saját kamaszos gőzeibe és látványos tűzijátékaiba.

A szellemi küzdelmek tragikus vonása viszont abból adódik, hogy döntünk, vallanunk és cselekednünk kell, anélkül, hogy a valóságot hiánytalanul ismernénk és birtokolhatnánk. A párbeszéd arra kötelez bennünket, hogy mások véleményét komolyan vegyük, a magunk fontosságát pedig újra meg újra kockáztassuk. Ez a magatartás: „Biztosítja saját meggyőződésünk kritikáját, azt a szellemi frissességet, ami »lépést tart« a növekvő valósággal – s egyúttal örök birkózás önmagunkkal.”

Ez az „örök” bizonytalansági tényező a párbeszéd ismeretlen egyenlete.

ZUHOGÓ FÉNY ALATT

Czipri Éva, ha élne, nemzedéktársunk lenne. Meglepő nagy ívű kezdetek után hirtelen hunyt el. Hátrahagyott verseit, amelyek jobbára különböző folyóiratokban jelentek meg, Fodor András válogatta, és könyve a békéscsabai Megyei Könyvtár gondozásában jelent meg. Kötetében két jeles egyéniség: Weöres Sándor és Rónay György méltatását olvashatjuk. Már a bevezető és a búcsúztató is fémjelzi ennek a költészetnek töredékességében is föllelhető szépségét: csillámló erejű fény-árny játékát és drámai sokszólamúságát. „... mintha sivatagos tájon járna, amelynek nem az ege, hanem a bozótja ragyog” – írja egyik kritikusa.

Sivatagos tikkadtságát, vakító testi örömét sötét, gyászfekete háttér ellenpontozza. Égre szökő kariatidáinak, nagy verseinek árnyékában pihen. Eredeti, a szenvedés és az élet vaspántja alatt kikényszerített szürrealista formákkal él, de a töredékeset, a részt és az esetlegeset sohasem emeli az egész rangjára és helyébe. Mondatai nem sokkolnak, csak kinyílnak.

*Titkainkat íme kicseréltük
a ránk zuhogó fény alatt
tűz és van nélkül semmi vagy
tűzzel és vassal minden
tűz völegénye Te
aranyló szívem tenyeredben –*

olvashatjuk *Zuhogó fény alatt* című versében, s e sorok olvastán már nemcsak a paskoló, ritmusosan lángoló fényzuhogást érezzük, de az aranyló aragonit háttér hullámgyűrűs átlóit is. Az emberi bensőség: személyes titkunk és sorsunk átlója ez, megcsillan benne a barokk aranyának érett méltósága és a fehéren izzó vas alázata. A belső egyensúlyból termő jácintfűzérés ragyogásban a „tűz völegénye” és az „aranyló szív” egy szintre kerül. Az elfogadott titok fölemel – ez a költő tanítása.

A vírusos nyelvfertőzés és a „megszenvedett” nyelvzavar korában Czipri Éva tudatosan törekedett a nyelvi tisztaságra. Nem engedett bizonytalan kísértéseknek. Minden darabja kimunkált. Vannak kidolgozatlan sorai is, ezekben előtör a valóság, a nyersen lüktető élet fájásai. Elnehezült verseit és „összeállt” sorait azonban eleven drámai erő hatja át, és most már a korán élete fölé magasodó halál végérvényesen hitelessé is teszi.

A HOLDPÁNTRAGYOGÁSÚ

Korunkban, amikor az agresszív lárma vagy a lágy fecsegés már „belső vízőzön”-nel fenyeget, és a mélyen szeretetlen nyelv látványos elrugaszkodásának naponként vagyunk tanúi, mind több figyelmet érdemel és hitelt kap a művészetekben szinte egyeduralgó metakommunikációs festészet.

Ihlet nélkül a festő sem dolgozhat. Sokszor napokig, hetekig várokozik abban a termékeny feszültséggel teli csöndben, amely majd az anyag meghódítására és a vele való birkózásra sarkallja. Ezt a birkózást kell tisztességesen végigcsinálnia, hogy kiszabaduljon a tematikus festészet és a felszínes illusztráció vonzásából. A festő nem teremthet új valóságot, de a valóság átlényegítésére és átlelkesítésére törekszik.

Ma már közhelynek számít, hogy Kondor Béla a XX. századi magyar festészet „legnagyobb” alakja. Télen ünnepelhetnénk halálának tizedik évfordulóját, s ha élne, ösztönös mozdulattal maga háρίtaná el az üdvözlésre emelkedő kezeket, hisz sohasem akart mindenáron „befutni” és

„sikeres” művész lenni. Az emberi lélek világa érdekelte elsősorban, de mély erkölcsisége és drámai ereje kihívta a személyiségében egymásnak feszülő erőket, szembesítette önmagával, a korával és küldetéstudatával, hogy stílussteremtő és országhatárokat messze túlszárnyaló oeuvre-jelapjain a jó és a rossz, az angyal és a démon küzdelmét láthassuk. Kivételes etikai és szociális érzékenységgel közelített mindenhez, mert a teljesség ígézetében élt, és a létezés ütőerén tartotta a kezét.

Jól ismerte a képzőművészeti múlt örökségét, de csak azért, hogy jobban rálásson a jelenre, és jól formálja a jövőt. Tudta, hogy a sorsfordító nagy korszakváltások idején át kell fogalmazni a világ történéseit és bennünk az ember léthelyzetét. „. . . nem festett mítoszokat, világokat – olvasom Lugos *Hommage à Kondor* tárlatvezetői ismertetőjében –, világnak elég volt neki ez is. Apokaliptikus fényben látta derengeni s benne az embert a közöny veszendőségében.”

Festői és emberi hitvallása, hogy a továtűnő emberi létben a „lélektől lélekig” ívelő úton jelet kell hagynunk. Jelet, hogy itt jártunk, és szeretünk az igazságot. Hadd másoljam ide a tragikus sorsú, alig negyvenkét évesen elhunyt festő testamentumértékű sorait:

„Jelet hagyni, hogy voltunk és elbuktunk, de lényünkben és e jelekben a magyarázat . . . Por, víz, szél, tűz ne ártson neki, az idő össze ne zavarja jelentését. Te hiú halandó! Itt az örökkévalóság, mely bennünk és nem kívülünk.”

A nagy művészek: Bosch, Dürer, W. Blacke és a XIV. századi itáliai mesterek is ezt tették. Képeiken áttetsző vízzel, lebegő éggel és városokat sátorozó kerettel maga a teremtett egyetem, a világ egésze jelenik meg egyetlen nagy látomásban. Összegező erejük a látomásos indulat és a mindenség szeretete. A festő látása és megfogalmazása nem a valóság ujjlenyomata tehát, hanem a valóság szeretete. Ez a szeretet nem tűri a naturalista túlzást, s nem másol szolgálai, de szinte anatómiai pontossággal rögzíti a pillanat szépségét, és már-már a zene benyomását kelti.

JEGYZET AZ ÉVGYŰRŰKHÖZ

Vannak emberek, kiváltképp költők, kikben magukra eszmélésüktől fogva életre szóló erőként lép fel a világgal szemben érzett elégedetlenség. Képzeletüket nem az idomuló élet felszíne, a kisebb-nagyobb galádságok, a mindenkori pillanat torzulásai tartják fogva, hanem létezésünk egész látványa, amely ezredévek óta a megváltatlanság jegyében alakul. Nem csoda hát, hogy a szellem és a lélek harmóniateremtő reményeire bízzák magukat, s befelé utazva vélik elérhetőnek, amit Hamvas Béla *status absolutus*nak nevez. Rátalálni a lélek ama ősi rétegeire, melyek a mindennapok korrumpáltsága és talmi fényei ellenében a bizonyosságot jelenthetik – ez a föltett céljuk, s miközben utazásuk során mindinkább a nagy színjáték külső körei felé sodródnak, a folyton aktív, folyton kapaszkodó szemlélődők zöme fensőséges ironiával vagy jobbik esetben tompa közönnyel szemléli pályájukat.

Az éppen tíz esztendővel ezelőtt elhunyt Utasi Mária ilyen ember volt. „A világ nem változik értem / én sem leszek a kedvére” – hirdette *Választás* című versében, a *Prófétákban* pedig kimondta: „jobb elbuknunk eszméinkért / mint bukni látnunk az eszmét”. Kegyetlenül nehéz választás ez: a „szellem álruhájában prófétálók”-tól való szigorú elhatárolódás nemcsak a magányunkat sokszorozza meg, hanem akarva-akaratlanul ködöt bocsát a tekintetünkre is. Utasi Mária mégis vállalta, vállalnia kellett, mert nem tudott belenyugodni, hogy „Vajdaság hiú értékrendszerében” épp az legyen súlytalan, ami a súlyosság ígéretével teljes. „Itt zéró vagyok” – vonta le a következtetést a *Mérleg 2.*-ben, s az *Epitáfium* tanúságaként felkészült rá, hogy „bármely pillanatban” a zsidóságra vihetik, „ócska holmik közé”.

Keserűen túlzó jóslata azonban szerencsére nem valósult meg. Legjobb versei beleépültek a jugoszláviai magyar költészet túlélő hagyományaiba, mint ahogy hitem szerint bele fognak épülni fentebbi prózaversei, kisesszéi is, melyekre vagy kilenc évvel ezelőtt, a *Vízmosta jel* anyagának válogatásakor bukkantam. Mindaz, amit a gyerekkorról, az egyedül értelmes küzdésről, a párbeszédről, az ünnep lényegéről elmond, a megéltség kiegyensúlyozott derűjét sugározza, különösen ma, amikor az „agresszív lárma” és a „lány fecsegés” már nemcsak a belső, hanem a külső özönvíz hullámain is ránk szabadította.

Az írások keletkezési ideje a nyolcvanas évek elejére tehető. Az esszéciklusnak Utasi Mária adott címet.

UTASI Csaba